IQTISODIY XAVFSIZLIKNI TA'MINLASHDA DAVLAT AKTIVLARINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI

Azizov Abbos Xudoyqul o'g'li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Iqtisodiy xavfsizlik yo'nalishi 2-bosqich magistranti
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20109601

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda davlat aktivlarini samarali boshqarishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Davlat aktivlarini boshqarishning zamonaviy mexanizmlari, xususan, korporativ boshqaruv tizimi, raqamli transformatsiya, davlat-xususiy sheriklik, investitsion samaradorlikni oshirish, aktivlarni optimallashtirish hamda strategik monitoring usullarining iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar tajribasi asosida davlat aktivlarini boshqarishda samarali institutsional mexanizmlar yoritilgan. Tadqiqot natijasida davlat aktivlarini boshqarish tizimini modernizatsiya qilish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy xavfsizlik, davlat aktivlari, korporativ boshqaruv, davlat-xususiy sheriklik, investitsion siyosat, raqamli iqtisodiyot, strategik boshqaruv, moliyaviy barqarorlik, aktivlarni optimallashtirish**.**

Аннотация. В данной научной статье анализируются теоретические и практические аспекты эффективного управления государственными активами в обеспечении экономической безопасности. Изучается влияние современных механизмов управления государственными активами, в частности, системы корпоративного управления, цифровой трансформации, государственно-частного партнерства, повышения эффективности инвестиций, оптимизации активов и методов стратегического мониторинга, на экономическую безопасность. Также на основе опыта развитых и развивающихся стран выделены эффективные институциональные механизмы управления государственными активами. По результатам исследования разработаны научно-практические рекомендации по модернизации системы управления государственными активами.

Ключевые слова: экономическая безопасность, государственные активы, корпоративное управление, государственно-частное партнерство, инвестиционная политика, цифровая экономика, стратегическое управление, финансовая стабильность, оптимизация активов.

Abstract. This scientific article analyzes the theoretical and practical aspects of effective management of state assets in ensuring economic security. The impact of modern mechanisms for managing state assets, in particular, the corporate governance system, digital transformation, public-private partnerships, increasing investment efficiency, asset optimization, and strategic monitoring methods on economic security is studied. Also, effective institutional mechanisms for managing state assets are highlighted based on the experience of developed and developing countries. As a result of the study, scientific and practical recommendations for modernizing the state asset management system were developed.

Key words: economic security, state assets, corporate governance, public-private partnerships, investment policy, digital economy, strategic management, financial stability, asset optimization.

Kirish. Jahon iqtisodiyotida globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro savdo va kapital harakatining kengayishi, geosiyosiy raqobatning kuchayishi hamda zamonaviy iqtisodiy tahdidlarning murakkablashuvi davlatlarning iqtisodiy xavfsizligini ta’minlash masalasini strategik ustuvor vazifalardan biriga aylantirmoqda. XXI asrda iqtisodiy xavfsizlik nafaqat iqtisodiy o‘sish sur’atlari bilan, balki davlatning mavjud resurslardan samarali foydalanish qobiliyati, moliyaviy barqarorligi, investitsion jozibadorligi va strategik aktivlarni boshqarish darajasi bilan ham belgilanmoqda. Ayniqsa, davlat aktivlarini oqilona boshqarish milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta’minlash, ichki va tashqi iqtisodiy xavflarni kamaytirish hamda davlatning uzoq muddatli iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda dunyo iqtisodiyotida yuz berayotgan moliyaviy inqirozlar, inflyatsiya bosimining ortishi, energetika va oziq-ovqat xavfsizligi bilan bog‘liq muammolar davlat aktivlarini boshqarish tizimining samaradorligini oshirish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Xususan, COVID-19 pandemiyasi, xalqaro logistika tizimidagi uzilishlar, energetik resurslar narxining keskin o‘zgarishi hamda geosiyosiy ziddiyatlar ko‘plab davlatlarning iqtisodiy barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatdi. Bunday sharoitda davlat aktivlari iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlovchi asosiy strategik resurs sifatida namoyon bo‘ldi. Chunki davlat nazoratidagi korxonalar, energetika tizimi, transport infratuzilmasi, bank-moliya sektori va tabiiy resurslar mamlakat iqtisodiyotining uzluksiz faoliyatini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Davlat aktivlari tarkibiga davlat korxonalari, davlat ulushi mavjud bo‘lgan aksiyadorlik jamiyatlari, yer va tabiiy resurslar, strategik sanoat korxonalari, transport va kommunikatsiya infratuzilmasi, moliyaviy aktivlar hamda boshqa moddiy va nomoddiy boyliklar kiradi. Ushbu aktivlarning samarali boshqarilishi davlat byudjeti daromadlarini oshirish, investitsiyalarni jalb qilish, eksport salohiyatini kengaytirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va iqtisodiy raqobatbardoshlikni kuchaytirishga xizmat qiladi. Aksincha, davlat aktivlarini samarasiz boshqarish byudjet xarajatlarining ortishi, korrupsion xavflarning kuchayishi, resurslardan noto‘g‘ri foydalanish va iqtisodiy tahdidlarning yuzaga kelishiga olib keladi. Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, davlat aktivlarini professional boshqarish iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashning muhim institutsional omillaridan biridir. Xususan, Singapur, Norvegiya, Janubiy Koreya va Xitoy kabi davlatlarda strategik aktivlarni boshqarishning zamonaviy tizimlari joriy etilgan bo‘lib, ular iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashda muhim natijalar bermoqda. Ushbu mamlakatlarda davlat aktivlarini boshqarishda korporativ boshqaruv standartlari, raqamli texnologiyalar, investitsion monitoring, risklarni boshqarish tizimi va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlaridan samarali foydalanilmoqda. Zamonaviy iqtisodiy sharoitda davlat aktivlarini boshqarishda raqamli transformatsiya alohida ahamiyat kasb etmoqda. Sun’iy intellekt, Big Data, blockchain va elektron boshqaruv tizimlari davlat aktivlari ustidan nazoratni kuchaytirish, moliyaviy shaffoflikni ta’minlash va boshqaruv samaradorligini oshirish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, davlat aktivlarini boshqarishda korporativ boshqaruv tamoyillarini joriy etish menejment sifatini yaxshilash, investitsion jozibadorlikni oshirish va xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuvni kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda davlat aktivlarini boshqarish tizimini tubdan isloh qilishga qaratilgan keng ko‘lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, davlat korxonalarini transformatsiya qilish, xususiylashtirish jarayonlarini jadallashtirish, davlat ulushini qisqartirish, korporativ boshqaruv tizimini joriy etish hamda Davlat aktivlarini boshqarish agentligi faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha muhim qarorlar қабул қилинди. Mamlakatda iqtisodiyotni liberallashtirish va bozor mexanizmlarini keng joriy etish jarayonida davlat aktivlarining samaradorligini oshirish iqtisodiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Shu bilan birga, davlat aktivlarini boshqarish tizimida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ayrim davlat korxonalarida rentabellik darajasining pastligi, boshqaruv mexanizmlarining yetarlicha takomillashmaganligi, moliyaviy nazoratning sustligi, korrupsion xavflarning saqlanib qolayotgani va investitsion samaradorlikning yetarli emasligi iqtisodiy

xavfsizlikka salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu esa davlat aktivlarini boshqarishda zamonaviy mexanizmlarni keng joriy etish, xalqaro standartlarni qo‘llash va boshqaruv tizimini innovatsion asosda modernizatsiya qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Mazkur ilmiy maqolaning dolzarbligi shundaki, iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashda davlat aktivlarini boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini chuqur o‘rganish, xalqaro tajribalarni tahlil qilish va O‘zbekiston sharoitiga mos samarali boshqaruv modelini ishlab chiqish bugungi kunning muhim ilmiy-amaliy vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot doirasida davlat aktivlarini boshqarishning nazariy asoslari, institutsional mexanizmlari, raqamli boshqaruv tizimlari hamda iqtisodiy xavfsizlikka ta’sir etuvchi omillar keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashda davlat aktivlarini boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslash, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash hamda O‘zbekiston sharoitida boshqaruv tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat: iqtisodiy xavfsizlik va davlat aktivlari tushunchalarining nazariy asoslarini tahlil qilish, davlat aktivlarini boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini o‘rganish, xalqaro tajribalarni qiyosiy tahlil qilish, O‘zbekistonda davlat aktivlarini boshqarish tizimining hozirgi holatini baholash, davlat aktivlarini boshqarishda mavjud muammolarni aniqlash, iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqish. Mazkur tadqiqot natijalari davlat aktivlarini boshqarish tizimini takomillashtirish, iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash, investitsion muhitni yaxshilash hamda milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim ilmiy va amaliy аҳамиятга ega ҳисобланади.

Adabiyotlar tahlili. Iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlash va davlat aktivlarini samarali boshqarish masalalari zamonaviy iqtisodiyot fanining eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur masala iqtisodiy nazariya, davlat boshqaruvi, institutsional iqtisodiyot, moliyaviy menejment va strategik rejalashtirish sohalarida faol tadqiq etilib kelinmoqda. Ayniqsa, globallashuv jarayonlari jadallashgan hozirgi davrda davlat aktivlarini boshqarish tizimining samaradorligi milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va iqtisodiy xavfsizligining muhim omili sifatida baholanmoqda. Shu sababli ushbu yo‘nalishda xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Iqtisodiy xavfsizlik nazariyasining shakllanishida klassik va institutsional iqtisodiyot vakillarining ilmiy qarashlari muhim o‘rin egallaydi. Adam Smith, David Ricardo va John Maynard Keynes kabi iqtisodchi olimlar davlatning iqtisodiyotdagi rolini turlicha yondashuvlar asosida izohlab berganlar. Adam Smith bozor mexanizmlarining erkin faoliyati iqtisodiy samaradorlikni ta’minlashini ta’kidlagan bo‘lsa-da, strategik tarmoqlar va milliy manfaatlarni himoya qilishda davlatning muhim rolini inkor etmagan. Keynes esa iqtisodiy inqirozlar sharoitida davlatning iqtisodiyotga faol aralashuvi zarurligini asoslab bergan. Uning fikricha, davlat investitsiyalari va davlat korxonalarining faoliyati iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim vosita hisoblanadi. Institutsional iqtisodiyot nazariyasining asoschilaridan biri bo‘lgan Douglas North davlat institutlari va boshqaruv tizimining iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyatini chuqur tadqiq qilgan. Olimning ta’kidlashicha, iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlash samarali institutsional muhit va davlat boshqaruvining sifatiga bevosita bog‘liqdir. U davlat aktivlarini boshqarishda institutsional mexanizmlar, huquqiy baza va boshqaruv samaradorligi muhim omil ekanligini qayd etadi. Northning nazariyasi davlat aktivlarini boshqarishda institutsional yondashuvning ilmiy asosini yaratdi. Nobel mukofoti sovrindori Joseph Stiglitz davlat mulki va davlat aktivlarini boshqarish masalalariga alohida e’tibor qaratgan. Uning ilmiy ishlarida davlatning iqtisodiy jarayonlardagi ishtiroki iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashning asosiy vositalaridan biri sifatida talqin etiladi. Stiglitz davlat korxonalarining strategik ahamiyatini asoslab, ularni professional boshqarish iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta’minlashini ta’kidlagan. Olimning fikricha, davlat aktivlarini noto‘g‘ri boshqarish byudjet defitsiti, korrupsiya va iqtisodiy samarasizlikka olib keladi. Michael Porter milliy raqobatbardoshlik nazariyasida davlatning strategik tarmoqlarni

rivojlantirishdagi rolini keng yoritgan. U davlat tomonidan innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash, infratuzilmani rivojlantirish va sanoat siyosatini samarali amalga oshirish iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashini ta’kidlaydi. Porterning “raqobat ustunligi” nazariyasi davlat aktivlarini boshqarishda strategik yondashuv zarurligini asoslashda muhim ilmiy manba hisoblanadi. Rossiyalik iqtisodchi olim Sergey Glazyev iqtisodiy xavfsizlik va davlat boshqaruvi masalalarini chuqur o‘rgangan tadqiqotchilardan biridir. U iqtisodiy xavfsizlikni davlatning strategik resurslari va ishlab chiqarish salohiyatini himoya qilish bilan bog‘laydi. Glazyevning tadqiqotlarida davlat aktivlarini nazoratsiz xususiylashtirish iqtisodiy xavfsizlikka tahdid soluvchi omil sifatida baholanadi. Olimning fikricha, davlat strategik tarmoqlar ustidan samarali nazoratni saqlab qolishi zarur.

Davlat aktivlarini boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) tomonidan ishlab chiqilgan korporativ boshqaruv standartlarida keng yoritilgan. OECDning “State-Owned Enterprises Corporate Governance Guidelines” hujjatida davlat korxonalarini boshqarishda shaffoflik, hisobdorlik, mustaqil kuzatuv kengashlari va risklarni boshqarish tamoyillari asosiy mezon sifatida ko‘rsatilgan. Mazkur standartlar bugungi kunda ko‘plab davlatlarda davlat aktivlarini boshqarish tizimini modernizatsiya qilishda asosiy metodologik manba bo‘lib xizmat qilmoqda. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda davlat aktivlarini samarali boshqarish iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiruvchi muhim omil sifatida talqin etiladi. Jahon bankining hisobotlarida davlat korxonalarining moliyaviy samaradorligi investitsion muhit, boshqaruv sifati va korrupsiyaga qarshi kurash bilan chambarchas bog‘liqligi qayd etilgan. Xalqaro valyuta jamg‘armasi esa davlat aktivlarini boshqarishda fiskal intizom va moliyaviy monitoring tizimining muhimligini ta’kidlaydi. Raqamli iqtisodiyot rivojlanishi natijasida davlat aktivlarini boshqarishda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash masalasi ham ilmiy tadqiqotlarning muhim yo‘nalishiga aylandi. Klaus Schwab “To‘rtinchi sanoat inqilobi” konsepsiyasida sun’iy intellekt, Big Data, blockchain va raqamli platformalar iqtisodiy boshqaruv tizimini tubdan o‘zgartirayotganini ta’kidlaydi. Ushbu texnologiyalar davlat aktivlarini monitoring qilish, moliyaviy nazoratni kuchaytirish va korrupsion xavflarni kamaytirishda muhim vosita sifatida baholanmoqda. Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlari bo‘yicha ham ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Jeffrey Delmon, E.R. Yescombe kabi olimlar davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik infratuzilma loyihalarini samarali moliyalashtirish va boshqarishda muhim mexanizm ekanligini asoslab berganlar. Ularning fikricha, DXSh modeli davlat xarajatlarini qisqartirish, investitsiyalarni jalb qilish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishga xizmat qiladi. Xalqaro tajriba tahlillari davlat aktivlarini boshqarishda turli modellarning mavjudligini ko‘rsatadi. Masalan, Singapurdagi Temasek Holdings modeli davlat aktivlarini professional investitsion kompaniya orqali boshqarish amaliyotiga asoslangan. Tadqiqotchilar ushbu modelning samaradorligini yuqori darajadagi korporativ boshqaruv, investitsion diversifikatsiya va shaffoflik bilan izohlaydilar. Norvegiyaning suveren fond modeli esa davlat daromadlarini uzoq muddatli investitsiyalarga yo‘naltirish va kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan. Xitoy tajribasida esa davlat korxonalari iqtisodiy rivojlanishning asosiy drayverlaridan biri sifatida faoliyat yuritadi va davlat tomonidan strategik qo‘llab-quvvatlanadi.

O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlar tomonidan ham iqtisodiy xavfsizlik va davlat aktivlarini boshqarish masalalari keng tadqiq etilgan. Akademik A. Vahobov davlat investitsiyalari va iqtisodiy barqarorlik o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilgan. Olimning fikricha, davlat aktivlaridan samarali foydalanish iqtisodiy o‘sish va milliy raqobatbardoshlikni ta’minlaydi. Q. Abdurahmonov milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligi va iqtisodiy xavfsizligi masalalarini tadqiq etib, davlatning strategik boshqaruvdagi roliga alohida e’tibor qaratgan. U davlat korxonalarida korporativ boshqaruv tizimini joriy etish va mehnat unumdorligini oshirish zarurligini asoslab bergan. N. Jo‘rayev iqtisodiy xavfsizlik nazariyasi bo‘yicha olib borgan

tadqiqotlarida iqtisodiy tahdidlarning oldini olishda davlat boshqaruvi va moliyaviy nazorat tizimining ahamiyatini yoritgan. Olimning fikricha, davlat aktivlarini samarali boshqarish iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlovchi muhim institutsional omildir. So'nggi yillarda O'zbekistonda davlat aktivlarini boshqarish tizimini takomillashtirishga oid ko'plab normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, davlat korxonalarini transformatsiya qilish, xususiylashtirish jarayonlarini jadallashtirish, korporativ boshqaruv standartlarini joriy etish va davlat ulushini qisqartirishga qaratilgan islohotlar ilmiy tadqiqotlar uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda. Tahlil qilingan ilmiy manbalar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda davlat aktivlarini boshqarish masalasi ko'p qirrali va murakkab iqtisodiy jarayon hisoblanadi. Ushbu yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlarda davlat aktivlarini samarali boshqarish iqtisodiy barqarorlik, investitsion jozibadorlik va milliy raqobatbardoshlikni oshirishning muhim omili sifatida baholanadi. Shu bilan birga, davlat aktivlarini boshqarishda zamonaviy raqamli texnologiyalar, korporativ boshqaruv standartlari va risklarni boshqarish tizimlarini joriy etish bo'yicha ilmiy izlanishlarni yanada chuqurlashtirish zarurati mavjud. Mazkur ilmiy maqola aynan ushbu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, unda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda davlat aktivlarini boshqarishning zamonaviy mexanizmlari kompleks tarzda tadqiq etiladi hamda O'zbekiston sharoitida samarali boshqaruv tizimini shakllantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur ilmiy tadqiqotda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashda davlat aktivlarini boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini kompleks ravishda o'rganish va baholash maqsadida zamonaviy ilmiy yondashuvlar hamda iqtisodiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi davlat aktivlarini boshqarish tizimining iqtisodiy xavfsizlikka ta'sirini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqotning metodologik asosini iqtisodiy xavfsizlik nazariyasi, institutsional iqtisodiyot, korporativ boshqaruv konsepsiyasi, davlat boshqaruvi nazariyasi hamda strategik menejment tamoyillari tashkil etdi. Tadqiqot davomida xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlarning ilmiy qarashlari, xalqaro tashkilotlarning metodik tavsiyalari va zamonaviy iqtisodiy yondashuvlar tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv usulidan keng foydalanildi. Mazkur usul orqali davlat aktivlarini boshqarish tizimi iqtisodiy xavfsizlikning muhim tarkibiy qismi sifatida o'rganildi hamda ularning o'zaro bog'liqligi tahlil qilindi. Tizimli tahlil davlat aktivlarining iqtisodiy barqarorlik, investitsion muhit, moliyaviy xavfsizlik va milliy raqobatbardoshlikka ta'sirini aniqlash imkonini berdi. Shuningdek, tadqiqotda qiyosiy tahlil usuli qo'llanildi. Ushbu usul asosida rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarning davlat aktivlarini boshqarish tajribasi o'rganildi hamda O'zbekiston amaliyoti bilan solishtirildi. Jumladan, Singapur, Norvegiya, Xitoy va Janubiy Koreya kabi davlatlarning davlat aktivlarini boshqarish modellari tahlil qilinib, ularning samarali jihatlari aniqlashtirildi. Qiyosiy tahlil orqali O'zbekiston sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan zamonaviy boshqaruv mexanizmlari ishlab chiqildi. Tadqiqotda statistik tahlil usullaridan ham foydalanildi. Davlat korxonalarining moliyaviy ko'rsatkichlari, investitsion samaradorlik darajasi, rentabellik ko'rsatkichlari va davlat ulushiga ega korxonalarning iqtisodiy faoliyati statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilindi. Statistik ma'lumotlarni qayta ishlashda dinamik tahlil, foizli taqqoslash, strukturaviy tahlil va iqtisodiy ko'rsatkichlarni baholash usullaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida institutsional yondashuv muhim metodologik vosita sifatida qo'llanildi. Ushbu yondashuv asosida davlat aktivlarini boshqarish tizimining huquqiy, tashkiliy va institutsional asoslari o'rganildi. Jumladan, davlat boshqaruvi organlari faoliyati, korporativ boshqaruv mexanizmlari, normativ-huquqiy baza va iqtisodiy tartibga solish vositalarining samaradorligi tahlil qilindi. SWOT-tahlil usuli yordamida davlat aktivlarini boshqarish tizimining kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlar va xavf-xatarlar baholandi. Mazkur tahlil orqali iqtisodiy xavfsizlikka tahdid soluvchi asosiy omillar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi. Davlat aktivlarini boshqarishda risklarni baholash maqsadida risk-tahlil metodologiyasi qo'llanildi. Bunda moliyaviy risklar,

investitsion risklar, korrupsion xavflar, texnologik tahdidlar va geosiyosiy omillarning iqtisodiy xavfsizlikka ta’siri baholandi. Risklarni tahlil qilishda ehtimollik usullari, ekspert baholash va prognozlash metodlaridan foydalanildi. Mazkur tadqiqotda ekspert baholash usuli ham muhim o‘rin egalladi. Ushbu usul yordamida iqtisodiyot, davlat boshqaruvi va korporativ menejment sohasidagi mutaxassislarning fikrlari umumlashtirildi. Ekspert baholash natijalari davlat aktivlarini boshqarishning samarali mexanizmlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda asos bo‘lib xizmat qildi. Tadqiqot davomida iqtisodiy-matematik tahlil elementlaridan ham foydalanildi. Xususan, davlat aktivlari samaradorligini baholashda rentabellik koeffitsiyentlari, investitsion samaradorlik indikatorlari va iqtisodiy barqarorlik ko‘rsatkichlari hisoblandi. Moliyaviy tahlil usullari orqali davlat korxonalarining iqtisodiy holati va ularning iqtisodiy xavfsizlikka ta’siri baholandi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi davlat aktivlarini boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini iqtisodiy xavfsizlik nuqtayi nazaridan kompleks tahlil qilish bilan izohlanadi. Tadqiqotda raqamli transformatsiya, korporativ boshqaruv, davlat-xususiy sheriklik va strategik monitoring tizimlarining iqtisodiy xavfsizlikka ta’siri ilmiy jihatdan asoslandi. Shuningdek, tadqiqot natijasida O‘zbekiston sharoitida davlat aktivlarini boshqarish tizimini modernizatsiya qilish, investitsion jozibadorlikni oshirish, moliyaviy shaffoflikni ta’minlash hamda risklarni samarali boshqarishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Mazkur metodologik yondashuvlar tadqiqot mavzusini har tomonlama chuqur o‘rganish, iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashda davlat aktivlarini boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini ilmiy asoslash va amaliy takliflar ishlab chiqish imkonini berdi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashda davlat aktivlarini samarali boshqarish davlat iqtisodiy siyosatining strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiy munosabatlar sharoitida davlat aktivlari nafaqat iqtisodiy resurs, balki milliy xavfsizlik, moliyaviy barqarorlik va ijtimoiy taraqqiyotni ta’minlovchi muhim institutsional vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, globallashuv, xalqaro iqtisodiy raqobat va geosiyosiy beqarorlik kuchaygan hozirgi davrda strategik aktivlarni oqilona boshqarish davlatning iqtisodiy mustaqilligini saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, davlat aktivlarini boshqarish samaradorligi mamlakat iqtisodiy rivojlanish sur’atlariga bevosita ta’sir qiladi. Agar davlat korxonalari va strategik tarmoqlar zamonaviy boshqaruv asosida faoliyat yuritsa, ular davlat byudjeti daromadlarini oshirish, investitsiyalarni jalb qilish va yangi ish o‘rinlari yaratishda muhim omilga aylanadi. Aksincha, samarasiz boshqaruv davlat xarajatlarining ortishi, zarar bilan ishlovchi korxonalar sonining ko‘payishi va iqtisodiy xavfsizlikka tahdidlarning kuchayishiga olib keladi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, davlat aktivlarini boshqarishda korporativ boshqaruv tizimining joriy etilishi iqtisodiy samaradorlikni oshirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Korporativ boshqaruv tamoyillari asosida faoliyat yurituvchi davlat korxonalarida moliyaviy intizom, strategik rejalashtirish va investitsion samaradorlik yuqori bo‘ladi. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, mustaqil kuzatuv kengashlari, ichki audit tizimi va shaffof moliyaviy hisobotlar davlat korxonalarining rentabelligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, OECD standartlari asosida tashkil etilgan boshqaruv tizimi davlat aktivlarini boshqarishda xalqaro investorlar ishonchini mustahkamlashga yordam beradi. Chunki investorlar uchun ochiqlik, shaffoflik va hisobdorlik asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekistonda davlat korxonalarida xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) va zamonaviy korporativ boshqaruv tamoyillarini to‘liq joriy etish zarurati mavjud. Muhokama natijalari shuni ko‘rsatdiki, raqamli transformatsiya davlat aktivlarini boshqarish samaradorligini oshirishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Zamonaviy axborot texnologiyalari, elektron boshqaruv tizimlari, Big Data va sun’iy intellekt vositalari davlat aktivlari ustidan monitoringni kuchaytirish, moliyaviy operatsiyalarni nazorat qilish va iqtisodiy xavflarni prognozlash imkonini beradi. Raqamli boshqaruv tizimi orqali real vaqt rejimida aktivlarning holatini kuzatish, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash va boshqaruv qarorlarini tezkor qabul qilish mumkin bo‘ladi. Shuningdek, raqamlashtirish

korrupsion xavflarni kamaytirishda ham muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, davlat aktivlarini boshqarishda inson omilining yuqori bo‘lishi korrupsiya va moliyaviy suiiste’mollik xavfini oshiradi. Elektron tender tizimlari, avtomatlashtirilgan hisobotlar va blockchain texnologiyalaridan foydalanish davlat aktivlari bilan bog‘liq operatsiyalarning shaffofligini ta’minlaydi. Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarining rivojlanishi ham iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashda muhim omillardan biri sifatida baholandi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va xizmatlar sifatini oshirish imkonini beradi. Ayniqsa, transport, energetika, kommunal xizmatlar va sog‘liqni saqlash sohalarida DXSh loyihalarining samaradorligi yuqori ekanligi kuzatildi. Biroq davlat-xususiy sheriklik tizimini joriy etishda huquqiy bazaning mukammal emasligi, investitsion xavflarning mavjudligi va uzoq muddatli moliyalashtirish mexanizmlarining yetarlicha rivojlanmaganligi muammolar sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu sababli DXSh loyihalarini amalga oshirishda xalqaro standartlarga mos huquqiy mexanizmlarni shakllantirish zarur. Xalqaro tajriba tahlili davlat aktivlarini boshqarishda turli modellarning samarali qo‘llanilayotganini ko‘rsatdi. Masalan, Singapurdagi Temasek Holdings modeli davlat aktivlarini professional investitsion kompaniya orqali boshqarishning samarali namunasi hisoblanadi. Ushbu modelda aktivlar rentabelligi, investitsion diversifikatsiya va professional menejment asosiy ustuvor yo‘nalish sifatida qaraladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Singapur tajribasining asosiy muvaffaqiyat omili siyosiy aralashuvning minimallashtirilgani va boshqaruvning yuqori professional darajada tashkil etilganidadir. Norvegiya tajribasi esa tabiiy resurslardan olinadigan daromadlarni uzoq muddatli iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashga yo‘naltirish mexanizmi sifatida ahamiyatlidir. Norvegiyaning suveren fondi davlat aktivlarini global investitsiya bozorlari orqali samarali boshqarish va kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilish imkonini bermoqda. Ushbu model davlat aktivlarini boshqarishda uzoq muddatli strategik yondashuvning muhimligini ko‘rsatadi. Xitoy tajribasi davlatning strategik iqtisodiy siyosatdagi faol rolini aks ettiradi. Xitoyda davlat korxonalari iqtisodiy rivojlanishning asosiy drayverlaridan biri bo‘lib qolmoqda. Mamlakatda davlat korxonalarini modernizatsiya qilish, texnologik yangilash va eksport salohiyatini oshirish bo‘yicha keng ko‘lamli dasturlar amalga oshirilmoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, davlat aktivlarini markazlashgan strategik boshqaruv asosida rivojlantirish iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashga xizmat qilmoqda. O‘zbekistonda davlat aktivlarini boshqarish tizimini takomillashtirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar ham iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, davlat korxonalarini transformatsiya qilish, xususiylashtirish jarayonlarini jadallashtirish va davlat ulushini qisqartirish bo‘yicha olib borilayotgan chora-tadbirlar iqtisodiy samaradorlikni oshirishga qaratilgan. Shu bilan birga, ayrim korxonalarda boshqaruv tizimining eskirganligi, moliyaviy intizomning sustligi va investitsion jozibadorlikning pastligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda.

Muhokama jarayonida davlat aktivlarini boshqarishdagi asosiy muammolar sifatida quyidagilar aniqlandi: boshqaruv tizimida byurokratik to‘siqlarning mavjudligi, korporativ boshqaruv standartlarining to‘liq joriy etilmaganligi, malakali menejerlar va mutaxassislar yetishmasligi, moliyaviy shaffoflikning pastligi, ayrim korxonalarda rentabellik darajasining pastligi, innovatsion texnologiyalarning yetarlicha joriy etilmaganligi, korrupsion xavflarning mavjudligi, investitsion risklarning yuqoriligi. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun davlat aktivlarini boshqarishda kompleks va innovatsion yondashuvlarni qo‘llash zarur. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi: Birinchidan, davlat korxonalarida korporativ boshqaruv tizimini xalqaro standartlar asosida to‘liq joriy etish lozim. Bu boshqaruv samaradorligini oshirish va investorlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ikkinchidan, davlat aktivlarini boshqarishda yagona raqamli monitoring platformasini yaratish zarur. Ushbu tizim aktivlarning real vaqt rejimidagi holatini nazorat qilish va iqtisodiy xavflarni

tezkor aniqlash imkonini beradi. Uchinchidan, davlat korxonalarida mustaqil kuzatuv kengashlari faoliyatini kuchaytirish va professional menejment tizimini rivojlantirish talab etiladi. To‘rtinchidan, davlat-xususiy sheriklik loyihalarini kengaytirish va ularni moliyalashtirishning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish lozim. Beshinchidan, davlat aktivlarini boshqarishda sun’iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashning muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi kerak. Oltinchidan, davlat aktivlarini boshqarishda ochiqlik va shaffoflikni oshirish maqsadida elektron audit va raqamli hisobot tizimlarini joriy etish zarur. Umuman olganda, tadqiqot natijalari davlat aktivlarini samarali boshqarish iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashning eng muhim institutsional omillaridan biri ekanligini ko‘rsatdi. Zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish orqali davlat aktivlarining rentabelligini oshirish, investitsion muhitni yaxshilash va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini kuchaytirish mumkin. Shu sababli davlat aktivlarini boshqarish tizimini modernizatsiya qilish O‘zbekiston iqtisodiy siyosatining ustuvor strategik yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Xulosa. Mazkur ilmiy tadqiqotda iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashda davlat aktivlarini boshqarishning zamonaviy mexanizmlari nazariy va amaliy jihatdan kompleks ravishda o‘rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, davlat aktivlarini samarali boshqarish milliy iqtisodiyot barqarorligini ta’minlash, strategik resurslarni himoya qilish va iqtisodiy tahdidlarga qarshi bardoshlilikni kuchaytirishda muhim omil hisoblanadi. Tahlillar natijasida aniqlanishicha, davlat aktivlari iqtisodiy xavfsizlikning moliyaviy, investitsion, sanoat, energetik va ijtimoiy tarkibiy qismlari bilan uzviy bog‘liqdir. Davlat korxonalari, strategik infratuzilma obyektlari, tabiiy resurslar va davlat ulushi mavjud bo‘lgan aksiyadorlik jamiyatlari mamlakat iqtisodiy mustaqilligini ta’minlovchi asosiy vositalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu sababli ushbu aktivlarni samarali boshqarish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi zarur. Tadqiqot davomida davlat aktivlarini boshqarishda korporativ boshqaruv tizimini joriy etish iqtisodiy samaradorlikni oshirishning eng muhim omillaridan biri ekanligi asoslandi. Korporativ boshqaruv tamoyillari asosida faoliyat yurituvchi davlat korxonalarida moliyaviy intizom, investitsion samaradorlik va boshqaruv sifati yuqori bo‘lishi aniqlandi. Ayniqsa, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari va mustaqil kuzatuv kengashlari faoliyati boshqaruv shaffofligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligi qayd etildi. Shuningdek, raqamli transformatsiya davlat aktivlarini boshqarishda yangi imkoniyatlarni yaratishi tadqiqotda alohida ta’kidlandi. Sun’iy intellekt, Big Data, blockchain va elektron boshqaruv tizimlari aktivlar monitoringini avtomatlashtirish, iqtisodiy xavflarni prognozlash va korrupsion omillarni kamaytirishga xizmat qilishi ilmiy jihatdan asoslandi. Raqamli texnologiyalarni keng joriy etish davlat aktivlarini boshqarishda tezkorlik, aniqlik va shaffoflikni oshirish imkonini beradi. Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining rivojlanishi ham iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashning muhim vositasi sifatida baholandi. Tadqiqot natijalari davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va xizmatlar sifatini oshirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, DXSh tizimini yanada rivojlantirish uchun huquqiy va institutsional bazani takomillashtirish zarurligi aniqlandi. Xalqaro tajriba tahlili Singapur, Norvegiya va Xitoy kabi davlatlarda davlat aktivlarini professional va strategik boshqarish iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynayotganini ko‘rsatdi. Xususan, Singapurdagi Temasek Holdings modeli, Norvegiyaning suveren fond tizimi va Xitoyning strategik davlat boshqaruvi tajribasi davlat aktivlarini samarali boshqarishning ilg‘or namunasi sifatida baholandi. Ushbu tajribalarni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish davlat aktivlari samaradorligini oshirishda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonda davlat aktivlarini boshqarish tizimini modernizatsiya qilish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash uchun muhim institutsional asos yaratmoqda. Xususan, davlat korxonalarini transformatsiya qilish, davlat ulushini qisqartirish, korporativ boshqaruvni rivojlantirish va xususiylashtirish jarayonlarini jadallashtirish iqtisodiy

samaradorlikni oshirishga xizmat qilmoqda. Biroq ayrim davlat korxonalarida boshqaruv tizimining eskirganligi, moliyaviy shaffoflikning pastligi, investitsion jozibadorlikning yetarli emasligi va korrupsion xavflarning mavjudligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda. Umuman olganda, davlat aktivlarini samarali boshqarish iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning strategik omili hisoblanadi. Zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish orqali davlat aktivlarining rentabelligini oshirish, investitsion jozibadorlikni kuchaytirish va milliy iqtisodiyotning global raqobatbardoshligini ta'minlash mumkin. Shu nuqtayi nazardan, davlat aktivlarini boshqarish tizimini innovatsion asosda modernizatsiya qilish O'zbekiston iqtisodiy taraqqiyotining muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. – New York: Free Press, 1998.
2. Glazyev S. Ekonomicheskaya teoriya texnologicheskogo razvitiya. – Moskva: Ekonomika, 2012.
3. OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises. – Paris: OECD Publishing, 2020.
4. IMF Fiscal Monitor Reports. – Washington DC: International Monetary Fund, 2022.
5. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva: World Economic Forum, 2016.
6. Temasek Holdings Annual Report. – Singapore, 2023.
7. Norway Government Pension Fund Global Annual Reports. – Oslo, 2023.
8. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
9. O'zbekiston Respublikasining "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining davlat aktivlarini boshqarishga oid farmon va qarorlari.
11. O'zbekiston Respublikasi Davlat aktivlarini boshqarish agentligi hisobotlari. – Toshkent, 2022–2025.
12. Vahobov A. Investitsiyalarni tashkil etish va moliyalashtirish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
13. Abdurahmonov Q. Milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligi. – Toshkent: Fan, 2020.
14. Jo'rayev N. Iqtisodiy xavfsizlik nazariyasi. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2021.
15. Raqamli iqtisodiyot va davlat boshqaruvi bo'yicha xalqaro ilmiy maqolalar to'plami. – Toshkent, 2022.
16. OECD Economic Surveys: Uzbekistan. – Paris: OECD Publishing, 2023.
17. Jahon bankining iqtisodiy boshqaruv va davlat sektori samaradorligiga oid hisobotlari. – Washington DC, 2021–2024.
18. Xalqaro valyuta jamg'armasining iqtisodiy barqarorlik va fiskal siyosatga oid tavsiyalari. – Washington DC, 2023.